Egy parasztcsalád története

Janurik Zsuzsanna, Diósd (janurik@indamail.hu)

A múlt század 50-es éveiben voltam gyerek. A szüleim arra tanítottak, hogy amiről otthon beszélgetünk, azt senkinek ne ismételjem el. Féltek, mindennaposak voltak a végrehajtások.

1950-ben vették el a majort és a földünk nagy részét. Az épületek kellettek az akkor alakult Állami Gazdaságnak. A cseretanya távol volt mindentől, a csereföldek pedig több darabban, távol a tanyától és egymástól is. A lovakat és a munkagépeket is elhordták, a nem teljesített beadások fejében. A beadásokat pedig nem lehetett teljesíteni, mert ha valamit is törlesztettünk a kivetett sarcból, máris jött a következő felszólítás és az újabb kivetett adó.

Emlékszem egy esetre, amikor Édesanyám a konyhaszekrény elé állított, mondván, hátha a végrehajtó nem viszi el az evőeszközt, ha ott állok mellette. Az egyik a konyhaszekrényt nézte át, a másik a fogason lévő ruhák között kutatott, és éppen a kesztyűmet nézegette. A társa rászólt, azt hagyd, gyerek van a családban.

Szüleimnek ekkor 43 hold földjük volt.

1952-ben kezdtem iskolába járni. Apám éppen börtönben ült a közellátást veszélyeztető bűntett miatt, és nekem volt kesztyűm és gumicsizmám is. Ezekre nagy szükség is volt, az iskola ugyanis négy km-re volt lakhelyünktől, amely távolságot egy hat éves gyereknek naponta kétszer meg kellett tennie.

Nem egyedül jártam, a környező tanyákon élő gyerekekkel jó barátságban voltunk, az úton segítettük egymást.

A tanyasi élet minden nehézsége mellett sok jót is hozott.

Anyám arra tanított, hogy előbb az állatokat lásd el, csak utána jöhetsz te az igényeiddel.

Mezítlábas parasztlányok a tanyaudvaron 1952-ben

Voltak állataink: kecskék, tyúkok, kacsák, galambok, és voltak gyümölcsfák. Került gyümölcs az asztalra, hús és tojás is.

1956-után enyhült a nyomás, kissé nyugodtabb lett az életünk, ekkor már disznót, méhet is tartottunk.

Az állatokra vigyázni kellett, iskola után jött a legeltetés, de mindig jutott idő egy kis játékra is.

Miután 1958-ban meghalt a nagyanyám, örököltünk egy házrészt, és beköltöztünk a városba. Itt fejeztem be az általános iskolai tanulmányaimat. Szülőfalumtól az utolsó pofont itt kaptam, amikor kulák származásom miatt nem vettek fel a gimnáziumba.

Amint tehettem, Budapestre költöztem, itt dolgoztam és itt végeztem tanulmányaimat is.

Nagyon hosszú időnek kellett eltelnie ahhoz, hogy túllépjek a családomat ért sérelmeken és tárgyilagosan tudjam szemlélni a velünk történteket.

Gyerekként úgy éreztem, hogy a föld birtoklása bűn, hiszen ezt sulykolták belénk. A parasztot pejoratív jelzőkkel illették – buta paraszt, büdös paraszt –, hogy a durvább jelzőket ne említsem. Érteni akartam, miért és hogyan jutottak szüleim a földjükhöz, nagyszüleimnek miért volt szép háza, és honnan voltak állataik, munkagépeik?

Így jutottam el odáig, hogy családom történetét kutatni kezdtem. Szüleim már nem éltek, de sok régi irat maradt rám: adásvételi szerződések, tulajdoni lapok, régi levelek, anyakönyvi kivonatok stb. Ezeket kezdtem évek szerint rendezni.

Megtudtam, hogy a major, ahol négy éves koromig én is éltem, korábban Trefort Ágoston (1817-1888; 1872-től haláláig vallás- és közoktatásügyi miniszter) tulajdona volt. Halála után örökösei eladták a birtokot özv. Kövér Jánosnénak.

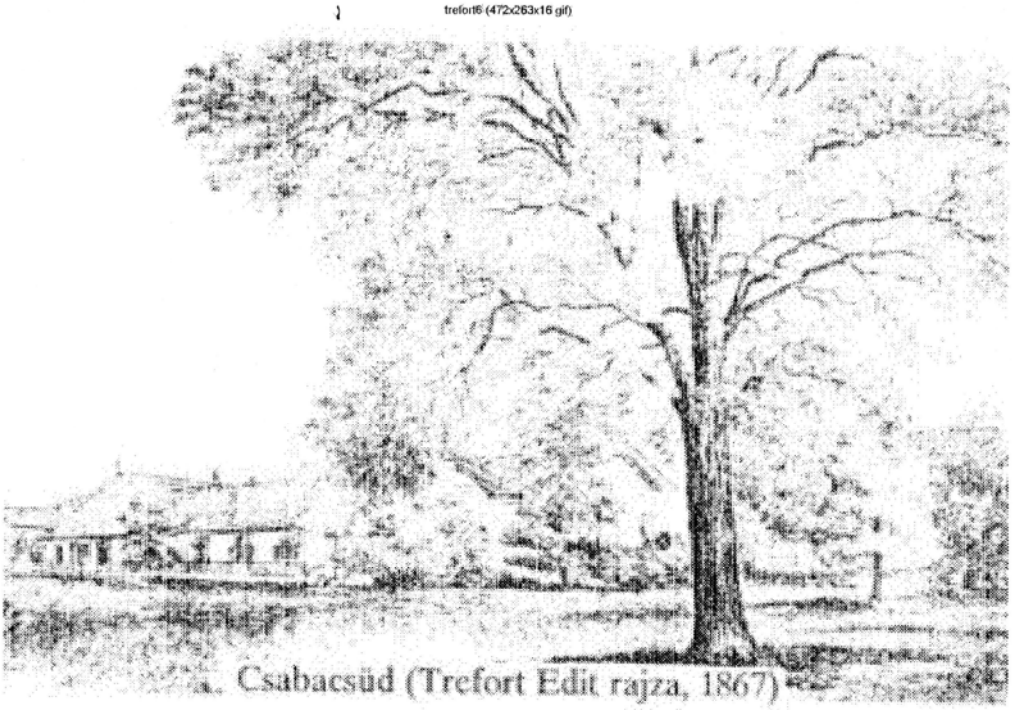

Csabacsüd (Trefort Edit rajza, 1867)

Dédszüleim tőle vásárolták a birtokot az 1800-as évek végén.

Dédszüleim, Janurik Pál és neje Kiss Mária a földvásárláshoz dollár kölcsönt vettek fel a Magyar Leszámító és Pénzváltó Bank Rt.-től és a Szarvasi Hitelbanktól. Ezt a kölcsönt utódaik is fizették. 1944-ben a még fennálló kölcsöntartozást az unoka, Janurik Pál fizette vissza egy összegben, úgy, hogy a föld egy részét eladta.

A major udvarán a Janurik család állataikkal, 1930-ban

Ez az unoka volt az Édesapám. Szüleinek legidősebb fia, az ő sorsa volt a paraszti élet folytatása. Hat elemi osztályt végzett, 12 éves korában kikerült a gazdaságba, és a gazdálkodást tanulta. Fiatalabb testvérei folytatták iskolai tanulmányaikat, egyetemre is jártak. Legfiatalabb öccse ügyvéd lett.

A kutatás első szakaszában nagyon sok segítséget kaptam bátyámtól, Janurik Páltól. Családunkban ő az ötödik generáció, aki a Pál keresztnevet kapta. A temetőben megtalálható az üknagyapa, az 1826-ban született első Janurik Pál sírja, és mellette két testvéréé, Györgyé és Jánosé is. Ezek a régi sírok is inspiráltak arra, hogy az itt nyugvók életéről többet megtudjak.

Először is a szarvasi Evangélikus Ótemplom anyakönyveinek átnézésébe kezdtem. Sok segítséget kaptam a levéltár akkori vezetőjétől, Gunda Máriától, és munkatársától, Máté Józseftől. Segítettek eligazodni a régi könyvek latin, tót és magyar nyelven írt szövegeinek útvesztőjében. Kezembe adták azokat az iratokat, melyeknek átnézése közelebb vihetett az őseimhez.

Az első ilyen könyv az 1799-1800. között készült Tessedik összeírás volt.

Tessedik Sámuel 1767-ben került Szarvasra másodlelkészként, nem csak lelkipásztora, hanem tanítója, krónikása is volt a szarvasi népnek.

Részlet Tessedik Sámuel önéletrajzából:

„Önéletírás Hazámhoz

Szüleim és őseim

Ötvenéves papi pályámnak végén neked ajánlom, kedves Hazám, ezen életrajzomat. Hogy mily szép és tág hatásköre van egy falusi papnak, mily végtelen sok jót tehet ő különféle szakokban, idő, hely és körülmények szerint, kivált ha tevékenységében a hon atyáitól, elöljáróitól, birtokosaitól, világi és egyházi hatóságoktól segíttetik, bátoríttatik és támogattatik – mindezt bizonyítani fogják a következő sorokban leírt tények.

Születésem helye Alberti, Pest megyében, hol 1742. április 20-án láttam először a napvilágot. Atyám Tessedik Sámuel evangélikus lelkész volt ugyanott, de már kétéves korombban Békéscsabára hivatott meg lelkészül. Anyám Lang Erzsébet, pozsonyi leány volt. Alig élt tizenegy évig apámmal, midőn ennek halálával két testvéremmel együtt árván maradtam.

Nagyszüleim, Tessedik György és Nedeczky Eszter, kik Cseh- és Morvaországból idevándorolt takácsmester családokkal költöztek Magyarországba, jelesül Trencsén megye Puhó nevű helységébe, hol azonban mint protestáns alattvalók oly nyomatásnak voltak kitéve, hogy házukat elhagyva, VI. Károly császárhoz folyamodtak segélyért és pártfogásért.

A kivándorolt családok ezek valának: 1. Drozdik György nemes posztógyáros, kinek utódai még most is ismeretesek Bécsben. 2. Szvetelszky György szintén nemes, posztós. 3. Bartos János szintén az. 4. Tessedik János kereskedő. 5. Tessedik György mészáros. 6. Tessedik Éliás szintén az. 7. Gebhárd Pál posztós. 8. Szerecska György kereskedő. 9. Kreysel János rézműves. 10. Hayni Pál posztós. 11. Majdan Miklós posztós. 12. Janurik János takács. 13. Turszky János posztós.”

Önéletírása számomra azért is érdekes, mert említést tesz Janurik Jánosról, aki kb. 1700-ban tűnik fel Puhóban. A szarvasi anyakönyvekben a Janurik név 1730 körül fordul elő.

Szarvas alapításának dátuma 1722. Az alapítók között még nem található ez a név. Nem találtam kapcsolatot a puhói Janurik János és a szarvasi Janurik családok között. A kutatást nagyon megnehezíti az anyakönyvek állapota és hiányos vezetése is. 1730-1750 közötti anyakönyvek egy része egy tűzvész alkalmával megsemmisült. Így családom apai ágát csak eddig az időpontig tudom bizonyíthatóan visszavezetni.

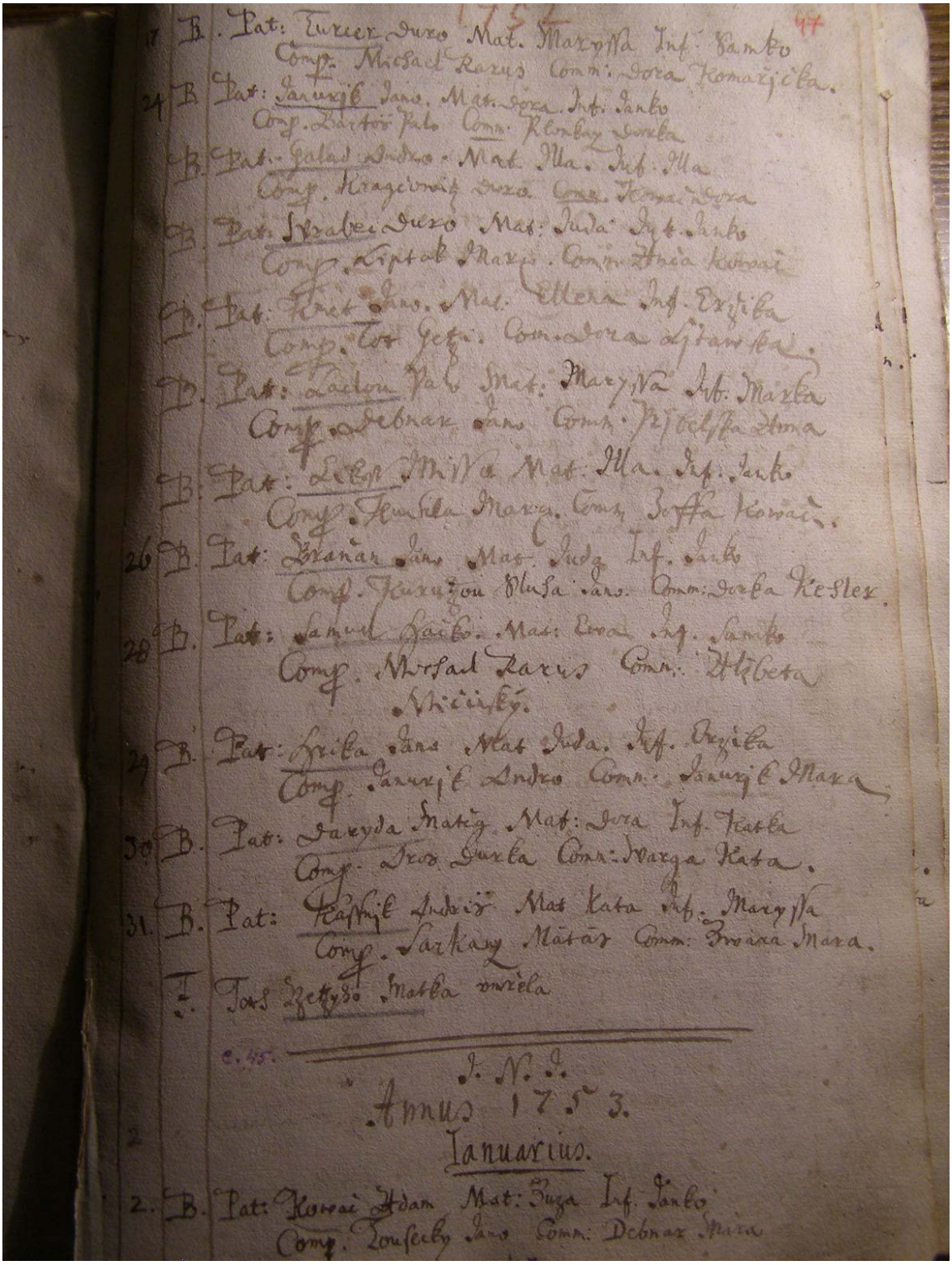

Itt az 1752.12.24-én született Janurik János anyakönyvi bejegyzése látható

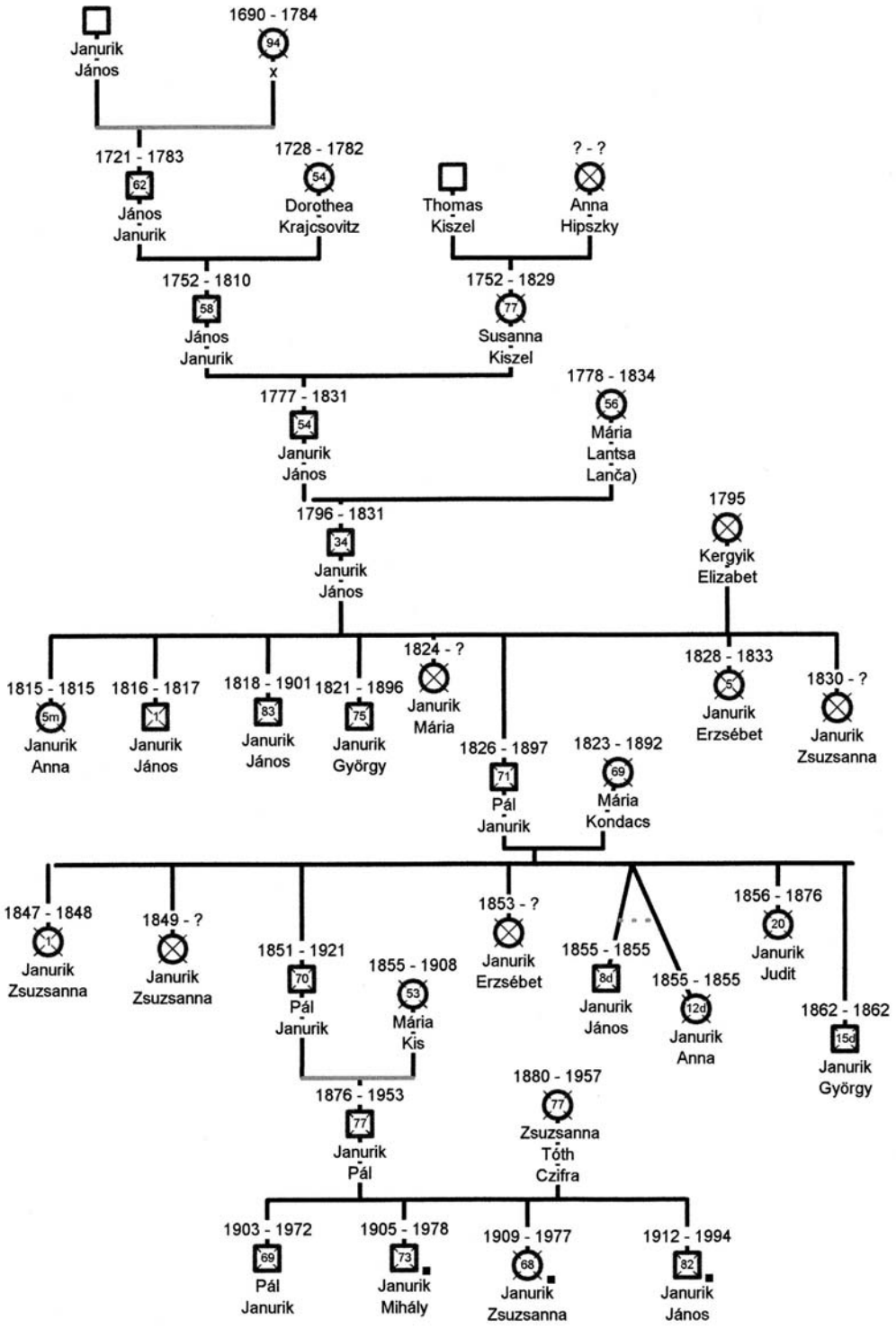

A Janurik család kilenc generációja

Szerencsém is volt az adatgyűjtésben, hogy az őseim ezen a településen éltek az 1700-as évek közepe óta, és ma is itt élnek. Az egyházi anyakönyvekből nagyon sok személyes adatot tudtam meg róluk. Családi állapotuk, házasságkötéseik, élettartamuk, betegségeik, stb.

Életkörülményeik megismeréséhez tovább kellett lépnem. A település történetét is részletesen meg kellett ismernem.

Kutatómunkámat a levéltárakban folytattam. Az Országos Levéltár Feudáliskori összeírásai (1716-1852) között. A Békés Megyei Levéltár gyulai levéltárában, és a szarvasi Ótemplom levéltárában néztem át régi összeírásokat, iskolai értesítőket. Sokat segítettek a város történetével foglalkozó könyvek is.

Itt Dr. Szilvássy László könyvéből szemezgetek. Címe: *Szarvas történelme a honfoglalástól a reformkorig* (1825).

Harrucken J. György császári királyi élelmezési biztos és kamarai tanácsos hűséges katonai szolgálataiért, 24.000 Ft összegű jutalmazása ellenében, zálogjog címén kapta meg az ún. gyulai uradalmat. Ezzel hivatalosan Békés megye birtokosa lett 1720-ban. Később újabb pusztákat vásárolt meg. Az 1788. évi hivatalos kimutatás szerint Harruckern magyarországi birtoka 350.000 hektár volt.

Ez a birtok Békés, Csongrád és Zaránd megyéhez tartozott.

Ezek a területek a török kivonulása után jórészt lakatlanok voltak. Harruckern felhívást tett közzé, melyben igézetett tett arra nézve, hogy a nála letelepedni szándékozók kedvezményekben részesülnek. A törvények ugyan tiltották a jobbágyoknak, hogy lakhelyüket elhagyják, és más földesúrhoz szegődjenek, de Harruckern ezzel nem törődött, és a jelentkező jobbágyok sem.

A letelepedni szándékozók öt pontba foglalták feltételeiket:

1. szabad vallásgyakorlat
2. bizonyos időre felmentés az úrbéri terhek alól
3. egy szárazmalom építésének lehetősége
4. biztosítsák részükre a kocsmák, mészárszékek és a halászat jövedelmét
5. kapjanak az urasági erdőből fát házaik és templomuk építéséhez.

A letelepedési szerződés 1722. július 23-án létrejött.

Ez a szerződés tekinthető a mai Szarvas alapítólevelének, az ún. hőskor kezdetének.

A telepesek az ország felső vidékeiről, Abaúj, Nógrád, Hont, Gömör és Zólyom megyéből jöttek. De jöttek Pest megyéből és Békéscsabáról is.

A feudális mezőgazdaság a jobbágyság rendszerén alapult. Minden jobbágycsaládnak a saját munka- és igásereje, valamint munkaeszközei határozták meg a gazdálkodásának jellegét és a jobbágytelek méretét. Aki ezekből fölösleggel rendelkezett, könnyen „gazdává” lehetett. Akinek viszont a saját munkaerején kívül nem volt más munkaeszköze, és ezért más földjén dolgozott, az nincstelen parasztnak, vagyis zsellérnek minősült.

Szarvas jobbágyságának gazdasági és társadalmi helyzetét a reformkorig a földmennyiség határozta meg.

Az első néhány száz telepes az úrbéri birtokból még annyit hasíthatott ki magának, amennyit meg tudott művelni.

Ebben a korban Szarvas lakossága vagyoni helyzete szerint még egységes volt. Valamennyien telkes jobbágynak számítottak, a tehetősebb paraszti réteg kialakulásának csak a lehetősége volt meg.

A földközösségnek ez a formája Szarvason 1771-ig létezett. Ezután megkezdődött a parasztság vagyon szerinti megosztása. A kedvezőbb adottságú helyeken termelő, jobbágyok módosabbak lesznek, ők válnak gazdává, és az általuk már meg nem művelt területük egy részét kiadják albérletbe, ún. subárendába, vagyis a módos gazda zsellért foglalkoztat. A bérleti díj: egy zsák alá való föld után egy zsák liszt.

1772-ig a szarvasi jobbágyság a Harruckernnel kötött szerződés szerint élt, nem nehezedett vállukra az úrbéri teher.

Az 1772-ben kiadott urbárium azonban változtatott a helyzeten. Az urbárium a jobbágytelek (sessio) egyenkénti nagyságát 25 kat. hold szántóban és 15 kat. hold kaszálóban adta meg. A megnövekedett lakosságnak már volt elegendő rendelkezésre álló földterület. Sokan elvándoroltak, mások a gyengébb minőségű földeken próbáltak megélni. Létrehozták a tanyavilágot.

A 18. század végétől kezd kibontakozni a majorsági gazdálkodás Harruckern örököseinek birtokain. Megjelennek az urasági kastélyok és ezek környékén a cselédházak.

A majorsági gazdálkodás kialakulásával egy időben a jobbágytelkes gazdálkodás is fejlődésnek indul. Létrejönnek a közutak mentén a tanyasorok. A sortanyák egymástól való távolsága a hozzájuk tartozó földdarab nagyságára is utalt, vagyis a sűrűbb elhelyezkedésű tanyákon a szegényebb emberek élnek.

1845-ben jött létre szarvason az örökváltsági szerződés. Eszerint a jobbágyság önerőből megválthatta magát a földesúri terhektől. Megvásárolták a szarvasi határ 55 %-át, valamint a vásártartás, hídvámszedés, sómérés, halászat, a vendégfogadók a sör-, pálinka- és húsmérés jogát, a száraz- és olajmalmok regálé jogát.

Az 1848. évi jobbágyfelszabadítás csak az úrbéres jellegű földeket, illetve az azokat művelő jobbágyokat érintette. A falvak által bérelt terület továbbra is a földbirtokosé maradt. Az érintettek nyomására azonban az 1873. évi XXII.tc. rendezte a tulajdonviszonyokat. Lehetőséget adott a bérlőknek az általuk használt föld megvásárlására, amit csak hosszú, 20-40 éves futamidejű bankkölcsön segítségével tudtak megvalósítani.

És itt kanyarodunk vissza családom történetéhez: azt tudom, hogy a major vásárlására a dédszüleim által felvett kölcsönt unokájuk fizette vissza 1944-ben.

E szerint a vásárlás 1904-ben történhetett. Ennek pontos idejét nem sikerült megállapítani. A földhivatalban nem őriznek erről az időszakról birtokleveleket. Azt a tanácsot adták, próbálkozzak a gyulai levéltárban, a megőrzött birtoklevelek között találhatok adatot. Ez a kutatás még előttem van.

A Janurik család életének pontos feltérképezése lesz a következő feladatom.

Az elmúlt években a családom anyai ágának a kutatásával foglalkoztam. Édesanyám Kozsuch Zsuzsanna, az ő szülei: Kozsuch János és Kozsuch Zsuzsanna voltak. Úgy tartották, a két család nem rokona egymásnak. Izgalmas kihívás volt a családi kapcsolatok feltérképezése. Végiglátogattam a rokonokat, kérdezősködtem, fényképeket gyűjtöttem. Szerencsémre a rokonok között találkoztam olyanokkal is, akiknek szintén fontos volt a család megismerése, a távolba szakadt és egymástól eltávolodott rokonok összehozása. Így került sor 2008-ban az első Kozsuch találkozóra. A találkozón több mint százan vettünk részt.

A találkozóra Kondoroson került sor. Az éttermet Varga János – az egyik Kozsuch unoka – biztosította, a birkapörkölt elkészítését testvére vállalta. Az alapanyagot a főzéshez – vagyis a birkákat – Kozsuch Mihály szállította. A részvétel a vendégek számára ingyenes volt.

A csoportképen csak a Kozsuch nevet viselők vannak jelen

Ezen a találkozón tettem ígéretet arra, hogy az addig összegyűjtött anyagot egy könyvben összefoglalom, és a következő találkozóra hozom.

Ezt a vállalást sikerült teljesítenem, a könyv elkészült, és 2010-ben a következő találkozónkon, önköltséges áron a rokonok rendelkezésére tudtuk bocsátani.

Második találkozónkat 2010. november 6-án rendeztük. A helyszín és a részvétel feltételei változatlanok voltak.

Sokan voltunk ismét a találkozón. A résztvevők kb. harmada volt helybeli, a többiek az ország különböző településeiről jöttek, sőt voltak vendégeink a Szlovákiába visszatelepült családok tagjai közül is.

Válogatás a 2010. évi találkozó képeiből

A korábban megrendezett találkozók sikerén felbuzdulva, ebben az évben ismét találkozót szerveztünk.

Az elmúlt találkozók óta néhányan meghaltak, róluk megemlékeztünk.

Örömmel fogadtuk az új résztvevőket, és örömmel láttuk, hogy ebben az évben sok fiatal is eljött a találkozóra, ami élteti bennünk a reményt, hogy a családi összetartozásnak az érzetét – a vér szavát – utódaink sem fogják elfelejteni, és ha csak ritkán is, de összejönnek, és egy-egy jó szót mondanak egymásnak.

Nekem külön örömöt szereztek azzal, hogy néhány fiatal kedvet kapott saját szűkebb családfájának összeállításához.

Néhány kép a harmadik Kozsuch találkozóról